

Marko Stabej

Jezikovna variantnost in slovenščina kot drugi in tuji jezik

objavljeno v:

Nataša Pirih Svetina, Ina Ferbežar (ur.): *Na stičišču svetov: slovenščina kot drugi in tuji jezik. Obdobja 41*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2022.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-41/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2022.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

JEZIKOVNA VARIANTNOST IN SLOVENŠČINA KOT DRUGI IN TUJI JEZIK

Marko Stabej

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
marko.stabej@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.41.315-322

V slovenskem prostoru velja, naj se govorniki in govornice slovenščine kot drugega in tujega jezika ciljno učijo in v praksi uporabljajo predvsem standardno različico jezika, druge varietete slovenščine pa usvajajo sporadično in to predvsem kot receptivno, ne produktivno zmožnost.

variantnost, slovenščina kot drugi in tuji jezik, standardni jezik, nestandardne jezikovne varietete, jezikovna zmožnost

In Slovenia, it is generally accepted that speakers of Slovenian as a second and foreign language should mainly learn and use the standard version of the language, whereas other varieties of Slovenian are acquired sporadically and mainly for reception, not for production.

variation, Slovenian as a second and foreign language, standard language, nonstandard language varieties, linguistic ability

(Republika Slovenija) skrbi tudi za podatkovne jezikovne vire, ki jih potrebujejo govornice in govorniki drugih jezikov pri učenju in rabi knjižne slovenščine, ter za tiste vire, ki jih govornice in govorniki slovenščine potrebujejo pri učenju in rabi drugih jezikov.

(Jezikovnopolitična vizija, Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025)¹

Sleherno usvajanje jezika je povezano z variantnostjo. Variantnost je temeljna lastnost jezikovne komunikacije – v danem prostoru in času zmeraj obstaja več načinov, kako lahko nekaj povemo oz. z jezikom dosežemo. V tradicionalni, statični predstavi jezikovne situacije sicer zgodnje usvajanje prvega jezika ni zaznamovano z variantnostjo, vsaj pretirano ne, saj naj bi se dogajalo v okviru homogene govorne skupnosti, ki za neformalne praktične namene uporablja eno jezikovno varieteto,² krajevni govor. Čeprav to vsaj za večino evropskih mestnih otrok najbrž že zelo dolgo ne velja, saj so mesta *večgovorni*, če že ne večjezični prostor, je v kombinaciji

¹ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO123#> (dostop 13. 10. 2022).

² Z varieteto poimenujemo obliko jezikovne prakse, ki jo dojemajo in pojmujejo kot zaokroženo entiteto govornice in govorniki (tudi če je ne imenujejo z istim imenom, prim. Bitenc 2016: 115).

z nacionalno idejo, temelječo mdr. na skupni jezikovni identiteti, ena od temeljnih potez še vedno žive jezikovne ideologije. Ta ideologija predpostavlja jasno razmejenost jezikov oz. jezikovnih skupnosti, variantnost pa dopušča po eni strani na regionalni ravni (različna narečja enega jezika), po drugi strani pa na funkcionalni ravni (različne rabe jezika za različne komunikacijske potrebe) – obe ravni pa sta prepleteni tudi s simbolnimi vlogami in vrednostmi.³ Taka jezikovna ideologija tudi jasno ločuje vsaj med domačimi in tujimi govorniki in govorkami nekega jezika,⁴ čeprav se – sicer odvisno od konkretne zgodovinske situacije – zmeraj najde veliko govorcev in govork, ki pravzaprav sodijo v presečno množico.

Jezikovna variantnost seveda ni enoumen pojav, težave se pojavijo že pri temeljni opredelitvi. Variantnost pomeni, da vsaj dve po podobi različni jezikovni izrazili opravljata isto jezikovno nalogo in sta torej varianti. Trditev oz. domneva je razmeroma neproblematična na ravni fonologije in morfologije, pa še to predvsem pri medvarietetni variantnosti (prim. v nadaljevanju). Resda imata lahko sistemsko, slovnično gledano dve jezikovni izrazili isto vlogo. Toda le redko imata obe enako distribucijo v jezikovni praksi, znotraj različnih diskurzov; zato tudi nista preprosto izmenljivi.

Jezikovno variantnost lahko razdelimo v dve podmnožici. Prva je znotrajvarietetna, torej variantnost jezikovnih izrazil in posledično praks znotraj ene jezikovne varietete. Druga je medvarietetna,⁵ ta pomeni jezikovno prakso, ki jezikovna izrazila črpa iz različnih varietet istega jezika. Prva variantnost je bolj predvidljiva, druga manj. Najširše znana vrsta znotrajvarietetne variantnosti je variantnost knjižnega jezika oz. jezikovnega standarda. Tudi to lahko razdelimo na dve množici: ena je kodificirana variantnost (variantna jezikovna izrazila, ki so v normativnih jezikovnih delih označena kot skladna z normo, recimo *gredo* in *grejo*, *redko kdo* in *redkokdo*), druga pa je dejanska variantnost izrazil v jezikovnih praksah, ki jih jezikovna skupnost dojema kot standardne.

Z variantnostjo je zaznamovan tudi vsak proces učenja in usvajanja kateregakoli neprvega jezika, a na nekoliko drugačen način kot usvajanje prvega jezika. Osebe, ki usvajajo in/ali se učijo nov jezik v svojem repertoarju namreč tvorijo izjave v tem ciljnem jeziku z omejeno (čeprav rastočo, če gre vse posreči) jezikovno zmožnostjo, hkrati pa imajo v svojem repertoarju že bolj ali manj razvito jezikovno zmožnost v drugih jezikih, kar pripelje v njihovih jezikovnih praksah do tako izrazno kot pomensko zaznamovanih jezikovnih nizov.⁶ Te nize govorniki in govorki prvega jezika

3 Slovenska posebnost te jezikovne ideologije je, da vsaj od druge svetovne vojne naprej jezikovnih zvrsti oz. varietet ne razvršča vzporedno s hierarhijo družbenih položajev, vsaj izrecno ne.

4 Te in podobne (materni, rojeni, prvega jezika) oznake se izkažejo za okorne in pomanjkljive pri splošnem razpravljanju; primernejše so le za obravnavo s posameznega posebnega vidika.

5 V Bitenc (2016: 69) *medvarietetne oblike* pomenijo »oblike, ki jih ne moremo pripisati ne narečju ne standardu«.

6 V nekaterih teoretskih pristopih se ta pojav imenuje *vmesni jezik* (»jezik, ki si ga na stičišču dveh jezikov oblikuje posameznik in ki je na vseh sistemskih ravneh od pomensko-leksikalne do fonološko-fonetične pretkan z interferencami iz drugega jezika«; Pogorelec 1990).

prepoznajo kot netipične za slovenščino. Učitelji in učiteljice slovenščine kot drugega in tujega jezika (SDTJ) jih pri pouku didaktično prilagojeno odpravljajo, sogovorci in sogovorke v realnih sporazumevalnih situacijah pa sprejemajo z različno stopnjo tolerance, lahko pa tudi odpravljajo, seveda, kar pa je potencialni vir komunikacijskih (in medosebnih) konfliktov. Ta zaznamovanost (Pirih Svetina 2003, 2005) ima torej 1) pri poučevanju status napake oz. nečesa, kar je treba pri nadaljnjem učenju odpraviti, popraviti, preprečiti, 2) v realnih sporazumevalnih situacijah različne učinke, od onemogočanja ali oteževanja (spo)razumevanja do psiholoških sporazumevalnih ovir, lahko pa celo – vsaj začasni – prednosti. Pri naklonjenih sogovorkah in sogovorcih lahko namreč izrazna šibkost tujega govorca ali govorke sproži toleranco, ki pravzaprav ni nič drugega kot pripravljenost na zahtevnejše, manj udobno, manj tekoče sporazumevanje.

Neposredni cilj poučevanja SDTJ (ob dobronamernih, humanih izhodiščih)⁷ je omogočiti čim boljšo jezikovno in sporazumevalno zmožnost tujih govorcev in govork v slovenščini. Za tem neposrednim ciljem je še splošnejši, širši cilj – zagotoviti po eni strani možnost polnega družbenega vključevanja teh govorcev in govork (vsaj takega, ki ni omejeno z jezikovnimi vidiki, če je že z drugimi),⁸ po drugi strani pa omogočiti domačim govorkam in govorcem, da se jim v celotnem obsegu vsakdanjega sporazumevanja ni treba tako ali drugače dodatno jezikovno prilagajati.⁹ Z drugimi besedami, strateški cilj celotnega pogona SDTJ je omogočati in krepiti nadaljnji obstoj slovenske jezikovne skupnosti kot pretežno javno enojezične jezikovne skupnosti.

Dobra, učinkovita jezikovna zmožnost torej omogoča govorcem in govorki, da se lahko pri vsaki svoji sporazumevalni dejavnosti učinkovito jezikovno prilagajata okoliščinam in se jima ni treba bolj ali manj zanašati na neko dodatno, posebno prilagajanje domačih sogovork in sogorcev (ali bralcev in bralk pri pisnem sporazumevanju). Če izpeljemo do konca: res odlična jezikovna zmožnost tujih govorcev in govork slovenščine pomeni, da so *rastujeni* – da sogovorci in sogovorke sploh ne opazijo več, da so tujke in tujci. Metodika in didaktika, pa tudi sama refleksija poučevanja tujih jezikov se sicer v zadnjih desetletjih izrazito odrekajo misli, da bi bil pravi končni cilj usvajanja tujega jezika doseči kompetenco rojenega, naravnega oz. maternega govorca in govorke. Toda tako prepričanje je po drugi strani del zakoreninjene jezikovne ideologije in v skupnosti še vedno močno deluje kot orientacijska točka. Sta lahko zelo spretna govorka in govorci SDTJ, ki zmoreta vsa potrebna jezikovna opravila, ki pa imata jasno in svojemu prvemu

7 Druga ključna dejavnost SDTJ je testiranje in certificiranje jezikovnega znanja. Ta ndr. omogoča vzpostavitev formalnega okvira zahtev po jezikovnem znanju za tuje govorce in govorke v različnih družbenih kontekstih (pri zaposlovanju, šolanju, pridobivanju statusa ipd.). Ima pa lahko tudi obraten učinek: selekcioniranje, preprečevanje ali celo onemogočanje jezikovne in siceršnje integracije tujejezičnih govorcev v neko jezikovno skupnost (Ferbežar 2013).

8 To je seveda rahlo idealistična predstava: jezikovni vidiki družbene neenakosti so še kako močni tudi v enojezični skupnosti oz. znotraj skupine domačih govork in govorcev nekega jezika.

9 Prilagajanje je sicer eden od temeljnih mehanizmov jezikovne komunikacije (prim. Makarova 2004), vendar je znotrajjezikovno prilagajanje v okviru enega jezikovnega kontinuuma bistveno drugačno od medjezikovnega (prim. Bitenc 2016: 55).

jeziku pripisljivo zvočno podobo govora, *prava*, enakopravna govorec in govorka slovenščine?¹⁰ Vprašanje je retorično, a vendarle odgovorimo z mnenjem: sicer vse bolj, a v glavnem še ne. V vsakem primeru pa lahko predvidevamo, da bodo tako javne kot zasebne jezikovne prakse v slovenščini bolj – ali vsaj drugače – divergentne kot doslej. Slovenska jezikovna skupnost (in jezikovna podoba Slovenije) se namreč dinamično spreminja vsaj v dveh smereh: Slovenija je država priseljevanja (Ferbežar 2018) s starajočim se prebivalstvom; tudi zato se med delovno aktivnim prebivalstvom večja delež tujih državljanov in državljanek.¹¹ Po drugi strani pa vse večji del prebivalstva poleg slovenščine za delovne, izobraževalne in prostočasne namene dnevno uporablja angleščino in druge jezike. Pomemben dejavnik v hitrem in temeljitem spreminjanju jezikovne situacije (čeprav morda za zdaj še manj množično uzaveščen) so še jezikovne tehnologije. Tako pri njihovem razvoju kot pri uporabi je vpletena vrsta jezikovnih odločitev, prikritih tako širši strokovni kot splošni javnosti. Vse te odločitve in njihova implementacija v jezikovnih aplikacijah (črkovalnikih, prevajalnikih, povzemalnikih, umetni inteligenci ipd.) pa imajo vsaj za zdaj zelo nepredvidljive, a verjetne posledice za prihodnji razvoj slovenščine, jezikovnih praks in stališč govorcev in govork v slovenskem jezikovnem prostoru.

Dokument, ki na kompleksen, večplasten in stopenjski način opredeljuje jezikovno zmožnost v tujem jeziku, je *Skupni evropski jezikovni okvir* (SEJO).¹² Ta je tudi pomemben referenčni okvir za enega ključnih dokumentov na področju SDTJ, izobraževalni program za odrasle *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* (2020).

Vključitev oz. obravnava jezikovne variantnosti v obeh dokumentih bi si zaslužila podrobnejšo analizo, za katero žal nimamo dovolj prostora, zato samo nekaj splošnejših opazk. Ker temelji tak način opredeljevanja in lestvičenja jezikovne zmožnosti na ocenah, kaj (in kako) govorec in govorka z jezikom znata in zmoreta opraviti, je govorčevo in govorkino obvladovanje varietet največkrat opredeljeno posredno. A splošna slika se zdi taka: obvladovanje varietet je predvsem stvar receptivne, ne produktivne dejavnosti; zmožnost razumevanja domačih govorcev in govork, ki uporabljajo nestandardne jezikovne varietete, je predvidena šele na ravneh v višji polovici lestvice, in sicer raste postopno. Pri produktivnih dejavnostih pa – vsaj neposredno v relevantnih lestvicah – ni predvideno dejavno obvladovanje

10 Tudi ta percepcija je stopenjska, kar lahko recimo opazujemo v ocenjevalnih lestvicah programa *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*; pri vrednotenju izpitnega izgovora na višji ravni dobita kandidat ali kandidatka 2 točki za »večinoma jasno in naravno izgovarjavo in intonacijo«, 1 točko za »občasno nekatere nepravilnosti pri izgovoru« in nobene točke za »opazen tuji naglas, precej nepravilnosti v izgovoru«. Na ravni odličnosti je podobno, 2 točki za »jasno in naravno izgovarjavo in intonacijo, tekoče in spontano izražanje«, z pombo: »Tolerirajo se izgovorne značilnosti iz prvega jezika (npr. pogrkovanje ipd.)«, 1 točko, če se: »izraža [...] s precejšnjo lahkoto, nekatere pomanjkljivosti v izgovoru« in nobene za »opazen tuji naglas in nepravilnosti v izgovoru«.

11 Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bil 1. aprila 2022 med prebivalstvom Slovenije delež tujih državljanov in državljanek 8,3 % (<https://www.stat.si/statweb/Field/Index/17/104>, dostop 6. 10. 2022).

12 <https://www.coe.int/sl/web/lang-migrants/cefr-and-profiles>; slovenska izdaja je iz leta 2011 (http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/SEJO_komplet_z_a_splet.pdf, dostop 6. 10. 2022)

regionalnih jezikovnih varietet. Varietetno pojmovanje tujega govorca in govorce je torej shematično takole: produktivne dejavnosti opravljata v standardnem jeziku (sicer se vzporedno z višanjem zmožnosti povečuje tudi obvladanje specifik pisnega in govornega diskurza, a predvsem standardnega).¹³ Receptivne dejavnosti pa sprva zmoreta le za diskurze v standardnem jeziku, kar pri govorjenju pomeni, da se jima sogovornici in sogovornice izdatno prilagajajo. Z višanjem jezikovne zmožnosti se stopnja potrebnega prilagajanja zmanjšuje, dokler govorca in govorec – kot končni cilj – zmoreta razumeti vse varietete ciljnega jezikovnega kontinuuma v njihovih naravnih diskurzih. Zdi pa se, da se tu skriva past: zakaj bi od tujih govorcev in govork pričakovali nekaj, česar ne pričakujemo od domačih? Noben domači govorec ali govorka ne uporablja standardnega jezika v vseh svojih jezikovnih praksah (o tem še nekoliko kasneje).

V SEJO sicer najdemo tudi razpoko v predstavljenem pogledu (tuji govorec in govorka imata produktivno zmožnost predvsem v standardnem jeziku). V podpoglavju Narečja in naglas poglavja Sociolingvistična zmožnost (SEJO: 145) beremo:

Nobena evropska jezikovna skupnost ni popolnoma homogena. Različne regije imajo svoje jezikovne in kulturne posebnosti. Te so ponavadi najizrazitejše pri osebah, ki živijo izključno »lokalno«, in v tem primeru odražajo njihov družbeni razred, poklic in stopnjo izobrazbe. Prepoznavanje takšnih narečnih lastnosti lahko bistveno pripomore k ustvarjanju določene slike o sogovornicu. V tem procesu imajo pomembno vlogo stereotipi, katerih vpliv je mogoče zmanjšati s krepitvijo medkulturnih spretnosti (gl. podpoglavje 5.1.2.2). Učenci bodo sčasoma prišli v stik z govorniki različnega izvora, in preden sami privzamejo narečne oblike, se morajo zavedati njihovih družbenih konotacij in potrebe po njihovi dosledni rabi.

Odstavek je zanimiv z več vidikov. Iz njega lahko razberemo domnevo, da narečne oblike tudi v SEJO vendarle lahko postanejo del produktivne jezikovne zmožnosti tujega govornika in govornice (»preden sami privzamejo narečne oblike«), a z dvema pogoje: da se govorec in govorka zavedata 1) njihovih družbenih konotacij in 2) da jih je treba rabiti dosledno. Začnimo z zadnjim: zakaj bi bilo treba narečne oblike uporabljati dosledno, kaj to sploh pomeni in kako bi lahko govorec in govorka to doslednost dosegla? Odgovor prikrito ponuja kar odstavek sam: ker z dosledno rabo narečnih oblik dosledno sporočaš družbeno konotacijo, kar pa te določa kot govornika ali govornico – lahko v dobrem, a še verjetneje v slabem. Vsaj v sodobnem slovenskem prostoru (predstavljam pa si, da tudi večinoma drugod) je taka miselna enačba zelo problematična – že zato, ker krepiti stereotipno predstavo o domnevno jasnih razlikah med jezikovnimi varietetami in o njihovih jasnih, če že ne družbenih vlogah, pa vsaj družbenih konotacijah. Odstavek tudi precej jasno razkriva, da je SEJO namenjen predvsem učenju tujega, manj pa usvajanju drugega jezika – saj kot prvi korak pri usvajanju tujega jezika očitno predpostavlja učenje standardnega jezika

¹³ V slovenščini je pridevnik *pogovorni* (pogovorni jezik, pogovorni izraz ipd.) neke vrste terminološki pomenski hibrid, saj označuje bodisi tako ali drugačno stopnjo nestandardnosti bodisi tipičnost za govorniki diskurz.

v nadzorovanem učnem okolju (pod vodstvom učitelja ali učiteljice, delo s skrbno in ciljno izbranimi besedili ipd.), do stika z najrazličnejšimi nestandardnimi diskurzi (tako glede jezika kot glede drugih lastnosti) pa pride šele »sčasoma«, torej kasneje. Še en izraz je zanimiv v zvezi z narečnimi oblikami: *privzeti*. Kako si to lahko predstavljamo? Če nam je nekako (vsaj stereotipno) jasna predstava, kako narečne oz. regionalne govorne varietete slovenščine *privzemajo* domači govorci in govorke pri zgodnjem usvajanju jezika, je pri tujih to precej drugače, še posebej pri odraslih, in to tistih, ki se sprva (na)učijo standardnega jezika. Se narečnim oblikam res kar samo izpostavijo (po tem, ko vključijo potrebni varovalki, se torej zavedajo družbenih konotacij in potrebe po dosledni rabi) in jih nato kar gladko ter spontano privzamejo v svoj jezikovni repertoar? Še nekaj zelo stereotipnega je v navedenem odstavku: trditev, da so posebne jezikovne oz. narečne lastnosti »ponavadi najizrazitejše pri osebah, ki živijo izključno 'lokalno', in v tem primeru odražajo njihov družbeni razred, poklic in stopnjo izobrazbe.« Čeprav v SEJU to ni izrecno označeno s pridevniki, lahko posredno sklepamo, da gre najbrž za *nižji* družbeni razred, *manj cenjeni* poklic in *nizko* stopnjo izobrazbe. SEJO sicer že v naslednji sapi pledira za zmanjševanje vpliva stereotipov pri ustvarjanju določene slike o sogovorniku, ki da ga je mogoče doseči s krepitvijo medkulturnih spretnosti – medkulturne spretnosti pa so predstavljene tako shematično, da lahko stereotipne predstave celo okrepijo, vsekakor pa kar same po sebi ne pripomorejo k njihovi odpravi.

Realnost glede usvajanja regionalnih varietet slovenščine (in najbrž tudi večine drugih evropskih jezikov) pri tujih govorkah in govornikih je najbrž drugačna: za določeno množico regionalna varieteta ni neke vrste češnja na jezikovni torti (kot je, če karikiramo, predstavljena v SEJU),¹⁴ temveč je bolj humus, na kateri začne kaliti jezikovna zmožnost – če so seveda razmere prave. Posebej to velja za tiste, ki imajo zelo malo ali nobenih možnosti za formalno, organizirano učenje slovenščine kot tujega jezika, ampak slovenščino usvajajo iz okolja.

Kako pa je z usvajanjem jezikovne zmožnosti domačih govork in govorcev? Vsaj v prevladujoči evropski tradiciji velja, da se govorci in govorke prvega jezika v šoli sistematično učijo knjižnega jezika z že prej usvojenim govornim temeljem jezikovnega sistema.¹⁵ Po uvedbi, konec 18. stoletja, in nadaljnji uveljavitvi splošne šolske obveznosti je sprva veljalo, da se morajo vsi ljudje naučiti predvsem brati, resnejša pisna zmožnost pa je bila namenjena le redkejšim, ki so šolanje nadaljevali. Obvladovanje slovenskega knjižnega jezika je bilo z današnjim izrazoslovjem torej za veliko večino govorcev in govork povezano le z receptivno dejavnostjo poslušanja in branja, ni pa pomenilo dejanske pisne zmožnosti. To je v slovenskem prostoru

14 Nekaj pomembnih konceptualnih sprememb glede pojmovanja ciljnega jezika in jezikovne skupnosti ter obvladovanja jezikovne raznolikosti prinaša *Dodatek k SEJU* (2020, slovenski prevod je še v pripravi).

15 Tu je prišlo v zadnjem – recimo – stoletju do bistvenega premika. Če Isačenko (1938) še predpostavlja, da so se v analizirani dvojezični jezikovni situaciji na avstrijskem Koroškem otroci s slovenskim (in nemškim) knjižnim jezikom srečali šele v šoli (najbrž so otroci imeli možnost že prej slišati knjižno govorico vsaj v cerkvi, a najbrž ne s prav veliko pozornostjo), si česa takega v sodobni situaciji ne moremo zamisliti.

trajalo vsaj nekje do sredine 19. stoletja. Spremembe je prineslo povečevanje vloge in hkrati tudi obsega rabe slovenščine v javnem in uradnem življenju v drugi polovici 19. stoletja. Od meščanskih izobražencev (s pretežno kmečkim poreklom) in njihovih družin se je vse bolj pričakovalo, da svojo jezikovno prakso uskladijo s svojim družbenim stanom in položajem ter – z modernim izrazom – standardno slovenščino uporabljajo ne le v pisnem in javnem govornem sporazumevanju, ampak tudi kot svoj osebni jezik, primarni idiom. Taka jezikovna praksa jih je družbeno opredeljevala – in je kot razločevalni znak zamenjala v prednarodnem obdobju bolj ali manj običajno meščansko-izobražensko rabo nemščine. A tudi v drugi polovici 19. stoletja je bila dejavna pisna jezikovna zmožnost v slovenščini prihranjena za izobražence, in zelo obotavlja je tudi za izobraženke. Nekje po drugi vojni (to zgodbo bi bilo šele treba temeljito rekonstruirati iz različnih sekundarnih virov), najverjetneje povezano z zamenjavo družbenega reda in vsaj uradno prevladujočo socialistično ideologijo, se je jezikovna slika spremenila. T. i. teorija zvrstnosti, ki je bila v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja sestavina razvoja specifičnega slovenističnega jezikoslovnega strukturalizma, je to jezikovno sliko na nek način kodificirala v šolsko jezikovno ideologijo. Knjižni jezik poslej nima družbenorazredne razločevalne vloge (saj v brezrazredni družbi to niti ni mogoče), ampak je vsakogaršnje orodje za uradno, poklicno in javno sporazumevanje, torej tudi sestavina vsakogaršnje jezikovne zmožnosti. Za zasebno, neformalno rabo pa vsi domači govorci in govorke spontano uporabljajo druge jezikovne zvrsti (zavedanje o njihovi hibridni naravi sicer obstaja, a se jih razen izjemoma sistematično ne raziskuje). Ta model jezikovne variantnosti se sicer ni v celoti preslikal v dejansko jezikovno ideologijo in prakso jezikovne skupnosti, zelo močno živijo še predstave in stališča o knjižnem jeziku kot edini pravilni obliki jezika ipd.

Povzemimo: za govorke in govorce tujega jezika – po hitrem pregledu temeljnih dokumentov na področju SDTJ, pa tudi nekaterih začetniških učbenikov za SDTJ – velja kot najprimerneje, da se (če seveda imajo možnost) sistematično učijo standardne varietete ciljnega jezika kot temelja jezikovnega sistema in kot izhodiščne varietete za svojo jezikovno zmožnost v ciljnem jeziku. Hkrati pa je razvita zmožnost v standardnem jeziku tudi končni cilj poučevanja za produktivne jezikovne dejavnosti, nestandardne varietete pa so pokrite le za receptivne dejavnost.

Je taka variantnostna predstava jezikovne zmožnosti in praks tujih govork in govorcev najboljša, celo edina možna ali pa bi jo kazalo kakorkoli prilagoditi ali celo spremeniti? Po odgovore na to vprašanje se bomo morali po eni strani raziskovalno odpraviti na področje poučevalne in testatorske prakse ter didaktike in metodike STDJ, po drugi strani pa temeljiteje premisliti tiste mehanizme, ki v slovenski družbi usmerjajo jezikovno politiko in (pre)oblikujejo jezikovne ideologije, posledično pa tudi jezikovne in sporazumevalne prakse. A – če se nazadnje le navežemo na uvodni citat – zdi se, da skoraj na četrtini 21. stoletja res ni razloga, da bi Republika Slovenija skrbela samo za tiste podatkovne vire, ki jih potrebujejo govorke in govorce drugih jezikov pri učenju in rabi *knjižne slovenščine* (poudaril avtor), ampak pri učenju in rabe slovenščine *nasploh*. Kakšno slovenščino *nasploh* govorimo, pišemo, sooblikujemo

in soustvarjamo vsi njeni sedanji govorki in govorci, pa je samo po sebi še v marsičem odprto in neodgovorjeno vprašanje.

Literatura

- BITENC, Maja, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Dodatek k SEJU = *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. Companion Volume*, 2020. Strasbourg: Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (dostop 17. 10. 2022)
- FERBEŽAR, Ina, 2013: (Jezikovni) testi: moč argumenta ali argument moči? Aleksander Bjelčevič (ur.): *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 49. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 99–105.
- FERBEŽAR, Ina, 2018: O besedilnih spretnostih tujih govorcev slovenščine. Petra Javrh (ur.): *Spretnosti odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. 61–76.
- ISAČENKO, Aleksander Vasiljevič, 1938: O večjezičnosti. *Slovenski jezik* I. 113–118.
- MAKAROVA, Irina, 2004: Mehanizem jezikovnega prilagajanja in variantnost sodobne ljubljanske. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti. Obdobja 22*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 287–296.
- PIRIH SVETINA, Nataša, 2003: Napaka v ogledalu procesa učenja tujega jezika. *Jezik in slovstvo* XLVIII/2. 17–26.
- PIRIH SVETINA, Nataša, 2005: *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.
- POGORELEC, Breda, 1990: Sociolingvistični problemi slovenske etnične skupnosti v Italiji. Liliana Spinozzi Monai (ur.): *Aspetti metodologici e teorici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe-Adria: Atti del Convegno Internazionale, Udine, 12-14 ottobre 1989*. Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari. 179–193.
- SEJO = *Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje*, 2011. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva.
- Slovenščina kot drugi in tuji jezik. Izobraževalni program za odrasle*, 2020. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2020/07/Sloven%C5%A1%C4%8Dina-kot-drugi-in-tuji-jezik.pdf> (dostop 17. 10. 2022)